

ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВИБОРЧИХ МАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС ВИБОРІВ ДО ВСЕРОСІЙСЬКИХ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ НА КИЇВЩИНІ

У статті на основі архівних документів розкриваються основні складові процесу підготовки виборчих матеріалів під час виборів до Всеросійських Установчих зборів в Київській губернії.

Ключові слова: *Всеросійські Установчі збори, друкарські роботи, виборчі матеріали, Київська губернія.*

Вибори до Всеросійських Установчих зборів в Україні — яскрава сторінка в історії революції 1917 р. Проте до сьогоднішнього дня малодослідженою залишається проблема технічного боку організації виборів, і зокрема, питання, пов'язані із діяльністю Міністерства внутрішніх справ, роботою місцевих виборчих комісій та їх взаємодії з центром, губернським комісаром у справі підготовки виборчих матеріалів. Спробуємо на прикладі Київської губернії розкрити всі деталі такого простого на перший погляд, але насправді дуже складного, процесу підготовки бюлетенів, іменних посвідчень, протоколів і показати як він впливає на вибори.

Відповідно до Постанови Тимчасового уряду від 14 липня відповідальність за друкарські роботи була покладена на Міністерство внутрішніх справ, а точніше на спеціально створений Комітет у справах паперової промисловості у Петрограді, що керував організацією і заготівлею матеріалів для виборів у Всеросійські Установчі збори. Він мав протягом серпня доставити папір для списків виборців, іменних посвідчень, бюлетенів тощо. В Київській губернії за цей важливий напрям роботи відповідав Губернський комісар К.П. Василенко¹, його радник П.А. Тесельский² у тісній співпраці з Київською Окружною комісією. Він мав забезпечити автомобілі для перевезення паперу, склади для його зберігання, потурбуватись про своєчасне отримання вантажів зі станцій, підготувати якомога більше друкарень для виготовлення виборчих матеріалів, виробити план розподілу робіт між ними, скласти кошторис всіх друкарських робіт³, що повинен був включати прямі витрати на виконання конкретного замовлення, а також накладні витрати з перевозки від станції призначення до місця і зберігання паперу; виготовити урни, яких не вистачало, із непрозорих

* Зенич Ірина — аспірантка Інституту історії України НАН України, науковий керівник — д.і.н., проф. В.Ф. Верстюк, irazenich@ukr.net

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО), ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 60.

² Там само, арк. 7.

³ Там само, арк. 5 зв.

матеріалів: заліза, дерева, картону⁴, виконувати всі вказівки Київської Окружної комісії у справі друку тощо. Всі телеграми між Губернським комісаром і Комітетом у справах паперової промисловості відмічалися словом «військова», що гарантувало терміновість доставки і свідчило про важливість справи друкування в процесі підготовки виборів до Всеросійських Установчих зборів⁵.

Активна переписка між Київським Губернським комісаром і Комітетом у справах паперової промисловості вселяла надію на своєчасне виконання всіх необхідних друкарських робіт. На початку серпня, за даними Губернського комісара, транспортні засоби, склади і губернська типографія були підготовлені для початку робіт у справі виборів до Установчих зборів. Про свою готовність друкувати виборчі матеріали для своїх повітів заявили 4 друкарні в Липовецькому, 2 — в Радомишльському і 5 — в Канівському повітах⁶. Місцеві друкарні Таращанського⁷, Черкаського повітів категорично не відмовились, але і не обіцяли точно виконати замовлення у справі виборів до Всеросійських Установчих зборів через обмеження, як матеріальних, так і особистих засобів друкарень та великої кількості замовлень у справах виборів до волосних і повітових земств⁸. Ще з кінця липня пропонував свої послуги і просив внести його в список підприємств, що візьмуть участь у підготовці виборчих матеріалів, власник друкарні в м. Ракитне Васильківського повіту Київської губернії А.С. Заславський⁹.

За даними міністра внутрішніх справ В.Д. Салтикова в кінці серпня Комітетом у справах паперової промисловості для забезпечення потреб Київського виборчого округу було замовлено на фабриках Добруш, Сокол, Дубровка і відправлено 12 і 15 вересня¹⁰: 1) близько 118 пудів паперу найкращої якості для списків виборців, 2) близько 90 пудів звичайного паперу для канцелярій Окружної, повітових і дільничних виборчих комісій, 3) близько 164 пудів книжкового паперу для друку відповідно до числа виборців 2 млн. 630 тис. (за попереднім підрахунком Всеросійської у справах виборів до Установчих зборів комісії (далі Всевибори)) іменних посвідчень розміром в 1/8 аркуша, 4) близько 3 тис. 302 пудів газетного паперу для друку близько 10 виборчих записок відповідно до числа заявлених кандидатських списків (таку цифру передбачали Всевибори) розміром в 1/4 аркуша. Витрати з фрахту від місць погрузки паперових матеріалів покривало Міністерство внутрішніх справ¹¹.

Проте, досить швидко з'ясувалось, що своєчасно замовлення не будуть виконані. Через незадовільну роботу транспортних служб, неузгодженість між відомствами до початку жовтня папір так і не надійшов до Києва¹². Це

⁴ Там само, арк. 6 зв.

⁵ Там само, арк. 5.

⁶ Там само, арк. 5 зв., 15, 21, 26, 17.

⁷ Там само, арк. 17.

⁸ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 10, арк. 50 зв.

⁹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 39.

¹⁰ Там само, арк. 14, 19.

¹¹ Там само, арк. 6, 6 зв.

¹² Там само, арк. 10.

загальмувало процес складання списків виборців і стало однією з причин перенесення дати їх опублікування в Київській губернії на 10 жовтня. Ускладнила ситуацію з папером і забастовка робітників друкарських фабрик в серпні-вересні 1917 р. Щоправда, страйковий комітет погоджувався виділяти папір виключно для потреб виборів до Установчих зборів, але це мало що змінювало. Паперу не вистачало. Щоб не зірвати вибори остаточно, Окружна комісія приймає рішення не чекати папір з Петрограду, а використати губернські запаси. Промисловці мали в першу чергу виконувати замовлення, пов'язані з виборами (крім військових замовлень). Всевибори рекомендували реквізувати папір у газет, але Київська Окружна комісія не погоджувалася, пояснюючи, що це призведе до їх закриття¹³, а цього не можна було допустити, оскільки з допомогою газет до населення доносились важлива інформація, в тому числі й у справі виборів до Всеросійських Установчих зборів. В них друкувались оголошення Київської Окружної комісії про терміни складання списків виборців, поділ на дільниці, кандидатські списки, зразки виборчих записок¹⁴ тощо.

Щоб якось вийти із ситуації та допомогти Київській міській управі надрукувати 360 тис. іменних посвідчень форматом 1/16 аркуша¹⁵, Дніпровський Союз Споживчих Товариств в Києві замовив 28 жовтня у Москві 2 вагони паперу. Необхідність узгоджувати свої дії із Київською Окружною комісією і Московським Порайонним Комітетом знову затягнула його доставку¹⁶. На початку листопада питання із нестачею паперу все ж таки було вирішене («частина надійшла з Петрограду, а частина була реквізована»)¹⁷ і процес підготовки виборчих матеріалів: іменних посвідчень, конвертів, виборчих записок, прискорився.

Всього потрібно було надрукувати 2 млн. 600 тис. іменних посвідчень¹⁸ відповідно до кількості виборців в Київській губернії.

Відповідно до ст. 62 Положення про вибори завчасна заготівля іменних посвідчень для всіх внесених в списки виборців покладалась на Міські, Повітові або Волосні земські управи. На всіх іменних посвідченнях обов'язково друкувалося прізвище, ім'я та по-батькові виборця, його адреса, виборча дільниця і номер, під яким виборець знаходився у виборчому списку, вказувалися місце і час подачі голосів. Розмір, колір, формат посвідчення могли бути різними. Так, бланки іменних посвідчень для військових в м. Бердичів замовили червоного кольору, а для цивільного населення — білого¹⁹.

Більшість органів місцевого самоуправління без особливих проблем справивились із поставленим перед ними завданням. Лише заготовлені Уманською

¹³ Там само, арк. 35.

¹⁴ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 20, арк. 15.

¹⁵ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 24.

¹⁶ Там само, арк. 53, 55.

¹⁷ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 1, арк. 24.

¹⁸ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 6.

¹⁹ ЦДАВО, ф. 1137, оп. 1, спр. 1, арк. 30.

міською управою іменні посвідчення не відповідали вимогам закону²⁰ і їх довелося друкувати знову.

Більше проблем виникло у процесі підготовки конвертів.

За попередніми даними Мінстерства внутрішніх справ для Київського округу потрібно було 2 млн. 630 тис. конвертів розміром 1/8 аркуша і стільки ж конвертів чи мішків розміром 1/4 аркуша із непрозорого обгорткового паперу вагою приблизно 50 фунтів стопа²¹. Реальні потреби склали 2 млн. 316 тис. конвертів різних розмірів²², але головою Київської Окружної комісії Морозом було прийнято рішення друкувати 3 млн. конвертів²³.

За попередніми розрахунками Київського Губернського комісара з таким об'ємом робіт місцеві друкарні справилися б за місяць з моменту отримання паперу²⁴ (Міністерство внутрішніх справ рекомендувало 2 тижні) і вартість робіт з їх виготовлення складала б близько 6 карб. за тисячу штук (точніше — 5 крб. 50 коп.)²⁵. Пізніше Конвертна майстерня Всеросійського Земського Союзу в Києві повідомила, що маючи в розпорядженні тільки 4 машини для виготовлення конвертів вказаного вище формату, вона зможе виготовити необхідну кількість конвертів тільки за 2½ місяця, а за умови роботи в 2 зміни — протягом 1½ місяця. Вартість конвертів із наданого паперу і без упаковки в коробки складала б 2 карб. 75 коп. за тисячу штук., а при упаковці в коробки із фабричного картону — 2 карб. 90 коп.²⁶ І знову процес ускладнюється відсутністю паперу.

12 жовтня Міністерство внутрішніх справ звітувало, що папір і конверти для місцевостей, де вони не виготовляються, вислано ще в кінці вересня. Проте, до 13 жовтня вони до Києва так і не надійшли²⁷, а запасів свого не було. Тому Міністерство внутрішніх справ дозволяло повітовим комісіям на підставі п. 8 ст. 4 Постанови Тимчасового уряду від 14 липня 1917 р. у випадку несвоєчасного прибуття грузів, отримання їх в пошкодженому вигляді або в недостатній кількості, реквізувати наявні запаси паперу, конвертів, предметів друкарського обладнання, що знаходилися у приватній власності²⁸. В Київській губернії вирішили виходити із ситуації іншими шляхами: відмінили, за рекомендацією Всевиборів, конверти розміром ¼ аркуша для розсилки виборчих матеріалів (спосіб розсилки тепер залежав від виборчої комісії); скоротили чисельність конвертів на 25%²⁹. При цьому потреби губернії в них задовільнялися лише на 80%. Щоб перекрити недостачу 20%, Київська Міська Управа пропонувала використати на виборах до Установчих зборів близько

²⁰ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 13, арк. 89.

²¹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 5 зв.

²² ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 23, арк. 24.

²³ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 13, арк. 73.

²⁴ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 5 зв.

²⁵ Там само, арк. 7.

²⁶ Там само, арк. 11.

²⁷ Там само, арк. 35.

²⁸ Там само, арк. 52.

²⁹ Там само, арк. 7.

45 тис. конвертів жовтого кольору, що залишились в її розпорядженні від міських виборів, а також зменшити формат конвертів в 2 рази³⁰. Конвертна фабрика Земського Союзу згодна була обміняти більше 2 млн. вже готових непрозорих конвертів оливкового кольору шириною в 1/8 аркуша, але по довжині коротших приблизно на піввершка, на папір, що надійде з Петрограду з доплатою за роботу³¹. Під тиском обставин, Всевибори дозволили використовувати у випадку крайньої потреби в них, конверти, що залишились від виборів до міської думи за умови, що вони будуть непрозорими, однаковими за формою і кольором в кожній виборчій дільниці і на них стоятиме печатка виборчих комісій³².

Оскільки конверти були виготовлені несвоєчасно, то поставити печатки Оквибори чи Міськвибори, Повітвибори у визначений законом термін не було можливості, тому Всевибори дозволили ставити на них печатки міських волосних управ або виборчих комісій³³.

Найбільший об'єм робіт треба було виконати в процесі підготовки виборчих записок. Всевибори передбачали, що потреби Київщини складуть 26 млн. 300 тис. бюлетенів (2 млн. 630 тис. виборців * 10 списків)³⁴. За підрахунком Київської Окружної комісії треба було надрукувати 44 млн. 200 тис. виборчих карток відповідно до кількості виборців (2 млн. 600 тис.) і кандидатських списків (17) по губернії³⁵.

Для обговорення питання про розподіл друкарських робіт у справі підготовки виборчих карток, Губернським комісаром Тимчасового уряду в м. Києві 22 жовтня 1917 р. було скликано спеціальну нараду за участі представника Окружної комісії М. Ейшинського, власників палітурних майстерень, власників друкарень м. Києва, представника Професійного союзу робітників друкарської справи пана Гаєка. На засіданні було вирішено роботи з друку кандидатських списків розподілити наступним чином:

№	Друкарня	Скільки списків	Скільки видано паперу
1	Друкарня «Киевской Мысли»	4 списки	1 тис. 700 пудів
2	Друкарня Кульженко	2 списки	425 пудів 700 ст. 4 лист
3	Друкарня «Южной газеты»	1 список	425 пудів
4	Друкарня Кушнарьова	2 списки	850 пудів
5	Друкарня «Последних Новостей»	1 список	425 пудів
6	Друкарня «Артели»	1 список	425 пудів
7	Друкарня «Совета Рабочих Депутатов» Друкарня «Прогресс»	1 список	200 ст. 2 листа На власному папері

³⁰ Там само, арк. 34, 36.

³¹ Там само, арк. 35.

³² Там само, арк. 52.

³³ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 2, арк. 43.

³⁴ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 6.

³⁵ Там само, арк. 43.

№	Друкарня	Скільки списків	Скільки видано паперу
8	Друкарня Корчак-Новицького (1млн.) Друкарня Каплуна (1 млн.) Друкарня Бонадурєва (630 тис.)	1 список на трьох	350 ст. 4-х лист. на всі три друкарні
9	Друкарня Яковлєва	2 списки	700 ст. 4 лист.
10	Друкарня Чоколова (630 тис.) Друкарня Заїздного Друкарня «Труд» (1 млн.)	1 список	90 ст. 4 лист. на 2 друкарні На власному папері
11	Друкарня Барського (1 млн.)	1 список	130 ст. 4 лист.

Деякі вище зазначені друкарні не мали достанього обладнання, щоб вчасно виконати замовлення, тому палітурні майстерні, що не брали участь у друкуванні списків, передавали їм свої стереотипні станки: друкарня «1-ї Артїлі» — друкарні «Совета Рабочих Депутатов»; «Возрождение» — Заїздного і «Труд»; Барського, «Союзбанка» — Корчак-Новицькому; Кушнарєва — «Прогресс»; «Последние Новости» — Кульженко³⁶.

Бюлетені розміром в 1/4 аркуша друкувались на газетному папері шириною 68 см, відповідно до розміру ротаційних машин³⁷. Зразок виборчої записки для Київської губернії встановлювався Київською Окружною комісією і був опублікований для загального ознайомлення за 35 днів до виборів в київських газетах «Последние Новости», «Южная газета», «Киевлянин»³⁸.

Відповідно до ст. 120 Положення про вибори бюлетені могли друкуватись двома мовами: державною російською і мовою, за вибором групи, що подала список. Тому, прохання Київського губернського комітету «Бунда» надрукувати списки трьома мовами: російською, українською, яка згідно рішення Генерального Секретаріату мала б стати державною мовою в Україні, і єврейською мовою як мовою групи, що виставила кандидатський список³⁹ було відхилене Київською Окружною комісією.

Загалом по Київському виборчому округу 4 списки друкувались українською і російською мовами: № 5 — Російська соціал-демократична робітничка партія (меншовиків)⁴⁰, № 1 — Українська партія соціалістів-революціонерів, Українська селянська спілка, Українська соціал-демократична робітничка партія, № 13 — Трудова народно-соціалістична партія і Українська партія соціалістів-федералістів і № 14 — Партія соціалістів-революціонерів⁴¹; 4 — російською і єврейською: № 2 — Єврейський національний комітет⁴², № 3 — Об'єднана

³⁶ Там само, арк. 60.

³⁷ Там само, арк. 6.

³⁸ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 20, арк. 4 зв.

³⁹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 13, арк. 52.

⁴⁰ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 29, арк. 32.

⁴¹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 42, арк. 1, 19, 21.

⁴² ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 43.

Єврейська соціалістична робітничка партія⁴³, № 4 — Єврейська соціал-демократична робітничка партія⁴⁴, № 9 — партія «Бунд»⁴⁵; 1 — польською і російською: № 11 — Польський краєвий список⁴⁶ та 8 — тільки російською: № 6 — Партія Народної Свободи, № 7 — Київський військовий республіканський союз, № 8 — позапартійний блок російських виборців⁴⁷, № 10 — «Селянська сила»⁴⁸, № 12 — Російська соціал-демократична робітничка партія (більшовиків), Партія соціал-демократії Польщі і Литви, ППС (лівиця)⁴⁹, № 15 — Союз киян-прогресистів⁵⁰, № 16 — Сільськогосподарська і торгівельно-промислова група⁵¹, № 17 — Київська група Всеросійської соціал-демократичної організації «Єдність»⁵².

Для спостереження за точним і своєчасним виконанням постанов наради від 22 жовтня 1917 р. і ведення переговорів з Губернським комісаром про оплату замовлень обрали виконавчу комісію власників друкарень м. Києва у складі 5 осіб (голова — Каплун, члени — Пастухов, Гребенко, Іванов, Єльник, Тітов)⁵³. 23 жовтня 1917 р. до її складу увійшли представники від власників палітурних майстерень — Кокаров, Козовський і Кушнарьов та два представники від Професійного союзу робітників друкарської справи. На цю комісію було покладено вирішення питання розподілу всіх робіт з розрізання і упаковки виборчих записок між всіма власниками різальних машин, а також власниками гільзових, коробочних і тютюнових фабрик⁵⁴.

9 листопада 1917 р. в 12 год. в приміщення Губернського Правління за ініціативи Губернського комісара і участі Голови Окружної комісії відбулася нарада для встановлення цін на друкарські роботи у справі виборів до Установчих зборів⁵⁵.

Бюлетені планувалось надрукувати до 28–30 жовтня⁵⁶. Друкарні працювали на повну потужність. Але для виконання цієї важливої і невідкладної роботи не вистачало робітників. Для посилення особистого складу друкарень рекомендувалось залучати солдат місцевих частин і військовополонених, що були знайомі із друкарською справою, та надати пільги на два місяці військовозобов'язаним службовцям і робітникам друкарень⁵⁷.

⁴³ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 27, арк. 11.

⁴⁴ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 28, арк. 11.

⁴⁵ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 42, арк. 26.

⁴⁶ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 35, арк. 36 зв.

⁴⁷ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 42, арк. 10, 14, 27.

⁴⁸ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 34, арк. 12.

⁴⁹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 36, арк. 1-а.

⁵⁰ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 39, арк. 1-б.

⁵¹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 40, арк. 3.

⁵² ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 42, арк. 22.

⁵³ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 48.

⁵⁴ Там само, арк. 58.

⁵⁵ Там само, арк. 56.

⁵⁶ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 1, арк. 24.

⁵⁷ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 6 зв.

Щоб прискорити процес друкування кандидатських списків, Київська Округна комісія звернулася в професійний Союз працівників друкарської справи з проханням дозволити всім членам цього Союзу понаднормові роботи і роботу в святкові дні на протязі 21–23 жовтня для виконання замовлень у справі виборів до Всеросійських Установчих зборів⁵⁸. Правління Союзу запропонувало вирішити проблему наступним чином — направити у всі друкарні, в яких виконувалися замовлення у справі виборів до Установчих зборів, безробітних членів Союзу і тим самим зберегти сили працівників друкарень⁵⁹.

Завдяки спільним зусиллям Округної комісії та Губернського комісара виборчі записки, як і планувалося, були надруковані до 30 жовтня, але 4 листопаду під час об'їзду всіх друкарень Києва⁶⁰ з'ясувалось, що в зв'язку з військово-революційними подіями друкарні й палітурні майстерні втратили надію одержати 200 тис. карб. за свою роботу і тому розрізку виборчих матеріалів припинили⁶¹. Це загальмувало процес розсилки виборчих записок в повіті і загрожувало зірвати вибори в Київській губернії.

Відповідно до розпорядження Міністерства внутрішніх справ оплата робіт з друкування і розрізання бюлетенів покладалася на Губернських комісарів. Оскільки ніяких коштів у Київського Губернського комісара, не було, гроші від Всевиборів також не надходили, Округна комісія змушена була просити Генеральний Секретаріат виділити в її розпорядження на покриття всіх видатків у справах виборів до Установчих зборів 500 тис. карб. Із них 381 тис. 494 карб. 55 коп. потрібно було сплатити за рахунками друкарень, палітурень у справі заготовлення виборчих матеріалів, щоб робота, яка вже закінчувалася, не була припинена⁶². Ця сума була майже в 10 разів більшою за ту, яку Міністерство внутрішніх справ передбачало витрати на друкарські роботи в Київському окрузі (40 тис. карб.)⁶³.

Коли нарешті справу з фінансуванням було вирішено, виникла ще одна проблема, що загрожувала зірвати вибори в Київській губернії.

Відповідно до ст 56 Положення про вибори всі записки мали бути однаковими між собою. Схожість полягала в тому, що при спільних технічних умовах, надрукована записка не повинна була своїм зовнішнім виглядом кидатися в очі виборцю більше, ніж інша, не носити, так би мовити, рекламного характеру. Стаття 56 ніскільки не суперечила статті 60 того ж Положення про паралельний переклад тексту. Вимога ст. 60 — «вказати технічно можливий на місці спосіб друку бюлетеня», не означала, що виготовлення його могло проводитись довільно за бажанням групи, що надала список. На порушення вимог цих двох статей вказав у своєму зверненні до Київської Округної комісії замісник представника списку № 9 (партії «Бунд») Еткіна — Е.В. Вайнштейн. Він повідомив, що «в 4-х записках з єврейським текстом № 2, 3, 4 і 9 можна

⁵⁸ Там само, арк. 41.

⁵⁹ Там само, арк. 47.

⁶⁰ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 21, арк. 10.

⁶¹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 3, арк. 40.

⁶² Там само, арк. 52.

⁶³ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 17, арк. 6 зв.

неозброєним оком побачити невідповідність загальному правилу можливої зовнішньої однаковості. Виборчі записки № 3 і 4 нагадують собою афіші в мініатюрі і різко виділяються і кидаються у очі у порівнянні із записками № 2 і 9... Така невідповідність не тільки в записках з єврейським текстом. Якщо взяти, наприклад, записки № 1, 5 і 11, то побачимо, що шрифт першої менший за інші, а останньої більший за всіх, записки № 6, 7, 8 — шрифт крупніший»⁶⁴.

Е.В. Вайнштейн наголошував, що «таке рекламне, на американський манер, виділення одного списку, що кидається в очі, допускається тільки в плакатах партій, але не у виборчих записках, що роздавалися офіційною установою, яка має бути безумовно об'єктивною»⁶⁵ і вимагав провести розслідування для з'ясування причин і винних, «оскільки будь-яка нерівність виборчих записок при відсутності необхідної технічної необхідності тільки підриває саму ідею друкування і роздачі населенню записок і протирічить змісту закону»⁶⁶.

Київська Окружна комісія обіцяла розібратися, але передруковувати бюлетені звісно ніхто не збирався, бо на це не було ні часу, ні коштів.

Окружна комісія повинна була забрати з друкарень, поділити між всіма повітами Київщини і розіслати до дільничних виборчих комісій близько 44 млн. 200 тис. виборчих записок. Спочатку всі записки звозились в помешкання Губернської Управи, де їх потім запаковували і відправляли в повіті⁶⁷. Доставка відбувалася залізницею і пароплавом за наперед розробленими маршрутами: Київ–Фастів–Казятин–Липовець–Умань–Бердичів, Київ–Фастів–Цветково–Фундуклеєвка і далі...⁶⁸ і Канів–Черкаси–Бужин–Чорнобиль⁶⁹.

Щоб відправити виборчі матеріали використовували будь-яку нагоду і лише в останні дні просили допомоги у кур'єрів, в ролі яких часто виступали солдати⁷⁰.

Розвозили в повіти впершу чергу іменні посвідчення і конверти, оскільки для їх заповнення і штампування печатками необхідний був час. Відправка виборчих бюлетенів проводилась через кур'єрів від повітових і міських комісій — 28 жовтня — в Уманський, Черкаський, Звенигородський, Бердичівський і Липовецький повіти, а 29 і 30 жовтня — в усі інші повіти⁷¹. Разом з іншими виборчими матеріалами розсилали і сургуч для дільничних комісій в кількості 1/12 фунта на кожну⁷².

Отже, Губернський комісар, Київська Окружна комісія відповідально пішли до справи підготовки виборчих матеріалів. Це дуже важлива і дуже складна робота, на неї було витрачено левову частку всіх коштів, виділених на організацію виборів до Всеросійських Установчих зборів в Київській губернії.

⁶⁴ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 19, арк. 26.

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 21, арк. 11.

⁶⁸ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 21, арк. 2.

⁶⁹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 9, арк. 3.

⁷⁰ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 13, арк. 73.

⁷¹ ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 1, арк. 24.

⁷² ЦДАВО, ф. 1156, оп. 1, спр. 10, арк. 64.

Незважаючи на відсутність грошей, паперу, незгодженість між відомствами, страйк друкарів, незадовільну роботу транспортних служб тощо, вони змогли швидко зорієнтуватися в складних ситуаціях і знайти із них вихід та своєчасно підготувати виборчі матеріали.

Процес підготовки виборчих матеріалів в Київській губернії має стати уроком для сучасних політиків, оскільки він ще раз доводить, що лише тісна співпраця всіх учасників виборчого процесу, від рядових виборців до найвищих посадовців та державних органів можуть дати гарний результат — своєчасно підготувати і провести вибори.

ПРОЦЕСС ПОДГОТОВКИ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ НА ВЫБОРАХ ВО ВСЕРОССИЙСКОЕ УЧРЕДИТЕЛЬНОЕ СОБРАНИЕ В КИЕВСКОЙ ГУБЕРНИИ

Зенич Ирина (аспірантка Інститута історії України НАН України, научний керівник — д.и.н., проф. В.Ф. Верстюк, irazenich@ukr.net)

В статье на основе архивных документов раскрываются основные составляющие процесса подготовки избирательных материалов на выборах во Всероссийское Учредительное собрание в Киевской губернии.

Ключевые слова: *Всероссийское Учредительное собрание, печатные работы, избирательные материалы, Киевская губерния.*

THE PROCESS OF PREPARING ELECTION MATERIALS DURING THE ELECTIONS TO THE RUSSIAN CONSTITUENT ASSEMBLY IN KIEV PROVINCE

Zenich Irina (the graduate student of Institute of history of Ukraine of National academy of science of Ukraine, the research supervisor — doctor of historical sciences, prof. V.F.Verstyuk, irazenich@ukr.net)

On the basis of archival documents reveal main components of the preparation of electoral materials during elections to the Russian Constituent Assembly in Kiev province.

Keywords: *Russian Constituent Assembly, printing works, election materials, Kiev Province.*